

Kádár Jánosné.

Az első titkár felesége és a hatalom

MAJTÉNYI GYÖRGY

Abstract. *Mrs János Kádár. The First Secretary's Wife and the Power.* By 'grey eminence' we mean a person who remains in the background of the world of politics and power, but who nevertheless has a great influence on decision-making. The term usually refers to historical figures who are little known to the public because they have exerted their influence in ways that are invisible to the public. Dictatorships are particularly characterised by the fact that important decisions are taken behind the scenes, completely concealed from the public. These may be the result not only of the often invisible efforts of hard-working bureaucrats in the power apparatus of the time, but also of the informal influence of even family members. In Hungarian history, the Kádár era was characterised by the fact that the power of the country's leader - the first secretary - was hardly limited by the intentions and ambitions of his immediate colleagues. However, there was undoubtedly one little-known, important figure, a 'grey eminence', who is relatively seldom mentioned in works on the events of political life, but who may have had a direct influence on the eponym of the regime: the wife of the party's first secretary, Mária Tamáska. In this study, the author presents the figure of Mrs János Kádár : based on the available, often brief, primary sources, newspaper articles and memoirs. The revealing moments of her life also show that women, although their role often remains hidden in the pages of history books, often had a significant or decisive influence on history in an informal way.

Keywords: Kádár era, elites, everyday life, psychohistory, gender, women's history

Szürke eminenciás alatt olyan személyt értünk, aki ugyan a politika, a hatalom világának a háttérében marad, ám mégis nagy befolyással bír a döntéshozatalra. A kifejezés többnyire olyan történelmi szereplőkre utal, akik kevésbé ismertek a közvélemény számára, mert befolyásukat a nyilvánosság számára láthatatlan módon fejtették/fejtik ki. Diktatúrákra különösen jellemző az, hogy fontos döntések születnek meg a nyilvánosság teljes kizárásával, a kulisszák mögött. Ezek háttérében nemcsak a korabeli hatalmi apparátus szorgos bürokratáinak sokszor láthatatlan törekvései állhatnak, hanem akár a családtagok informális befolyása is. A magyar történelemben a Kádár-korra különösen

jellemző volt az, hogy az ország vezetője – az első titkár – hatalmát alig korlátozták közvetlen munkatársainak szándékai, törekvései. Az egyik kortárs, Kádár János talán legközelebbi ismerőse, Aczél György utóbb így emlékezett vissza erre: „Nem avatkozott bele a döntés-előkészítés folyamatába, a PB-ben és a KV-ben más véleményeket is meghallgatott, de egyre hatalmasabbá és nyomasztóbbá váló tekintélye miatt a döntő szó akaratlanul is az övé maradt.”¹ A Kádár-kornak azonban kétségkívül volt egy alig ismert, fontos szereplője, „szürke eminenciája”, akiről a politikai élet történéseit taglaló munkákban viszonylag kevés szó esik, mégis közvetlen hatással lehetett a rendszer névadójára: az első titkár felesége, Tamáska Mária. Az ő szerepét férje mellett Szűrös Mátyás röviden így jellemezte: „egymásra voltak utalva a feleségével, és sok mindent megbeszéltek.”² Ebben a tanulmányban Kádár Jánosné alakját mutatom be a ránk maradt, sokszor szűkszavú levéltári, sajtóforrások és visszaemlékezések alapján. Életének megismerhető mozzanatait azt is érzékeltetik, hogy a nők – bár szerepük sokszor rejtve marad a történelemtanulmányok lapjain – a történelemben sokszor informális módon fejtettek ki lényeges vagy döntő befolyást.³

Tamáska Mária gyermek- és ifjúkora

Tamáska Mária, aki közel egy hónappal volt idősebb Kádár Jánosnál, 1912. április 8-án született Budapesten. Édesapja, Tomaska József a ma Szlovákiában található Nagytapolcsányból származott. Mária is a Tomaska vezetéknevvel anyakönyveztek, családja feltehetően szlovák származású volt. A családtagok a hétköznapi életben a Tamáska nevet használták, de hivatalos irataikban 1949-ig bizonyosan a Tomaska név szerepelt. A család a jobb megélhetés reményében költözhetett a fővárosba. Főhősünk édesanyja a talán szintén szlovák származású Tinka Mária volt, aki az ugyancsak felvidéki Bosácon született. József és Mária 1907-ben Budapesten házasodtak össze; ekkor a VII. kerületi Kertész utcában laktak. Házasságkötésükkor az asszony gyümölcsárusként dolgozott, később alkalmi munkákat, mosást, takarítást vállalt. Az apa foglalkozásaként „napszámos” szerepelt a házassági anyakönyvi bejegyzésben, ami arra utalhat, hogy alkalmi munkákból élt, talán a Budapest környéki településeken végzett mezőgazdasági munkát.⁴ Utóbb többek között cukorgyári betanított munkásként is

¹ Aczél 2001: 20.

² Szűrös Mátyás-interjú. OHA 426, 389.

³ Tamáska Mária életrajzát részletesebben ismertetem-elemzem *Kádárné és Kádár. Házasságban a hatalommal* című monográfiámban: Majtényi 2023. A társadalmi nemek és a nők történetéről/történetírásáról fontos áttekintés: Zemon Davis 2001, Pető 2006, Scott 2001, 2010.

⁴ A háború előtti időszakban csak 1925-ben kikért születési anyakönyvében és édesapja halotti anyakönyvében – feltehetően bediktálás után (1933. december 30-án hunyt el, amit a Budapest I. kerületi polgári anyakönyvben 44/1933. szám alatt jegyeztek fel) – szerepelt a Tamáska névváltozat. Mária

dolgozott.⁵ Tamáska Mária később ezt a tényt hangsúlyozta az életrajzaiban,⁶ hiszen a szocialista korban a munkásszarmazás rangot jelentett – a rendszer munkáshatalmat hirdető ideológiája miatt a kommunista vezetés és az érvényesülni vágyó állampolgárok szemében is szinte a nemesi címhez volt hasonlatos.

A Tamáska házaspárnak négy gyermeke volt, akik közül hárman érték meg a felnőttkort. Mária volt a középső gyerek; 1907-es születésű, nála öt évvel idősebb bátyját Istvánnak, 1917-ben született, öt évvel fiatalabb öccsét pedig Ferencnek hívták. Mária Budapesten látta meg a napvilágot, a VIII. kerületben lévő Rózsa utcában. Kisgyermekkorában a család sorsa még nehezebbre fordult, mert Tamáska József az első világháborúból hadirokkantként tért vissza; ettől fogva súlyos epilepsziával küzdött, és nehéz fizikai munkát már nem vállalhatott. Ferenc nevű fia életrajza szerint édesapjuk mélyen vallásos volt, talán ebből meríthetett erőt a mindennapokban – éppúgy, mint ahogy lánya később a kommunista eszmékből.⁷ Mária tizenkét éves volt, amikor elveszítette édesanyját; ezt követően apjuk csekély keresetéből próbálta eltartani őket, ám a család sanyarú anyagi helyzete miatt a fivéreknek már gyermekként dolgozniuk kellett. A női szerepekkel kapcsolatos társadalmi elvárások miatt gyermek- és fiatalkorában Máriára a házimunka maradt. Ferenc 13-15 éves korában Jánoshalmán disznó- és birkapásztor volt, majd egy nőikalap-kellékesnél lett kifutó, 1935-től 1938-ig pedig egy nőiszabó-mesternél volt tanonc, majd segéd. A gazdasági válság idején elveszítette a munkáját, később a Goldberger cégnél dolgozott néhány évig alkalmazottként – feltehetően egy telephelyen volt gondnok –, ezt követően, 1939 és 1941 között katonaként szolgált. A másik fivér, István, vízvezeték-szerelőnek tanult, Tamáska Mária emlékei szerint „afféle mindenes szerelő lett belőle, jókezü mesterember volt”.⁸ A háború alatt őt is behívták katonai szolgálatra, amelyet – legalábbis a források alapján úgy tűnik – Győrben teljesített.⁹

neve még az 1949-es házassági anyakönyvében is Tomaska alakban szerepelt. PSZL V. 765/2. 1. d. (doboz) 1. t. (tétel). Anyakönyvi kivonatok, www.familysearch.org. (Utolsó hozzáférés: 2023. május 30.)

⁵ Uo.

⁶ Jóban-rosszban. Interjú Kádár Jánosnéval. Készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 41. sz. 4. A hírszerző múlttal rendelkező Kanyó András, aki 1989-ben e hetilap főszerkesztője volt, megbízhatóságának köszönhetően – a pártvezetés és feltehetően közvetlenül Grósz Károly megbízásából – készíthetett interjút 1989-ben előbb Kádárral, majd a pártvezető feleségével. E beszélgetések kontextusát egyfelől meghatározta az, hogy Kádár János ekkorra minden hatalmát elveszítette, másfelől, hogy az első titkár, illetve később neje is szinte a párttal szembeni kötelezettségüknek tekinthették azt, hogy interjút adjanak Kanyónak.

⁷ ÁBTL 2.8.1. BM Központi fogyatéék – 5614 Tamáska Ferenc. 27. Megjegyzendő, hogy a Tamáska fivéreknek a belügyi, államvédelmi szolgálatuk során írt életrajzai, más ún. „fogyatéki” anyagokhoz hasonlóan a korabeli hatalom elvárásainak hatása alatt születtek. Bár az élettörténet eseményeinek rekonstruálására alkalmasak, arra, hogy korabeli gondolkodásukat vagy valódi motivációikat, szándékaikat rekonstruáljuk, közvetlenül nem használhatók fel.

⁸ Jóban-rosszban. Interjú Kádár Jánosnéval. Készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 41. sz. 4.

⁹ ÁBTL 2.8.1. 1-100/1953 BMH-állományparancsok – 1-100/1953; ÁBTL 2.8.1. – 5615 BM Központi fogyatéék – 5615 Tamáska Ferencné Kovács Júlia; ÁBTL 2.8.1. 5614 BM Központi fogyatéék – 5614

Mária huszonegy éves volt, amikor az édesapját is elveszítette. Tamáska József halotti anyakönyvi bejegyzéséből az tudható még, hogy 1933 decemberében bekövetkezett halálakor segéd-házfelügyelő volt Budapesten.¹⁰ Tamáska Mária a ránk maradt dokumentumok szerint a háború előtt három osztályt fejezett be a polgári iskolában, jóllehet idős korában, a *Magyarország* című folyóiratnak adott interjújában négy osztály elvégzéséről számolt be.¹¹ Jó tanuló volt, ám anyagi helyzetük miatt nem volt lehetősége arra, hogy a polgári iskolát befejezze.

Az 1920-as évek elején a nőknek ugyan joguk volt az alapfokú oktatáshoz, és többnyire jártak is iskolába, de továbbtanulási lehetőségeik korlátozottak voltak. Mária fivérei legalább a négy polgári osztály befejezhatték, ám neki még erre sem volt lehetősége, holott ránk maradt életrajzaik azt érzékeltetik, hogy ő volt a legérdeklődőbb és a legtájékozottabb a Tamáska testvérek között. A férfiaknak ezentúl arra is nagyobb esélyük volt, hogy szakmát szerezzenek, és munkát találjanak. A szegényebb családokban a házasság és a családalapítás a nők életében szinte kizárólagos szerepet játszott, és a fiatal nőket többnyire a környezetük is arra ösztönözte, hogy ezt a szerepet tekintsék elsődlegesnek a tanulás vagy a munka helyett. Máriát így társadalmi tapasztalatai is abba az irányba mozdíthatták, hogy amint nagykorúvá válik, férjhez menjen, és energiáit elsősorban a gyermeknevelésre és a háztartásra fordítsa. Ekkoriban azonban már olyan szellemi hatások érték őt, amelyek ellentétesek voltak e társadalmi kötöttségekkel.

A Tamáska testvérek – Mária visszaemlékezése szerint – a vasasszakszervezet ifjúsági csoportjának lettek a tagjai.¹² Az idősebbik fivér, István munkája révén kerültek kapcsolatba a vasasokkal. Mária itt ismerte meg a szocialista eszméket, a szakszervezeti könyvtárból kölcsönzött ki könyveket, autodidakta módon tanult, képezte magát, és fokozatosan megerősödhetett benne az a tudat, hogy ő többre, másra hivatott a hagyományos háziasszonyi szerepnél.

Fiatalasszonyként a mozgalomban

Tamáska Mária 1933-ban, apja halálának évében házasodott meg. Nála két évvel idősebb férje, Róna Ottó Iván pincérként dolgozott; Máriának házasságkötésükkor nem volt állandó munkahelye.¹³ Utóbb kereskedősegédként, azaz bolti eladóként

Tamáska Ferenc; ÁBTL 2.8.1. BMH-állományparancsok – 1-100/1953; ÁBTL 2.8.1. BM Központi fegyatéek – 5615 Tamáska Ferencné; ÁBTL 2.1. – IX/24 Kimutatás az 1956 előtt rehabilitált személyekről.

¹⁰Tamáska József halotti anyakönyvi kivonata. www.familysearch.org. (Utolsó hozzáférés: 2023. május 30.)

¹¹Jóban-rosszban. Interjú Kádár Jánosnéval. Készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 41. sz. 4.

¹²Uo.

¹³Házasságkötésük bejegyezve a Budapest VII. kerületi polgári anyakönyvben 1661/1933. szám alatt. www.familysearch.org. (Utolsó hozzáférés: 2023. május 30.)

helyezkedett el különböző üzletekben, például egy illatszerboltban. Vásárhelyi Miklós, aki később személyesen ismerte őt, úgy tudta, hogy – férjéhez hasonlóan – dolgozott felszolgálóként is.¹⁴ A fiatalasszony 1937-ben lépett be a szociáldemokrata pártba, amelynek keretei között ekkoriban a kommunista szervezetek is működtek. Férje, Róna Ottó ugyancsak lelkesedett a szocialista eszmékért, és eljárt a pincérszakszervezet rendezvényeire. A férfi egy alkalommal cikket írt a *Népszavába* a pincérek helyzetéről; ebből az írásából tudható az, hogy a szakszervezeti mozgalmon belül a szociáldemokratákhoz tartozott, és erős ellenszennvel figyelte a keresztényszocialista pincérszakszervezet tevékenységét.¹⁵ Egy sajtóhíradás beszámol arról, hogy 1938. február 10-én éjjel két órakor felesége, Tamáska Mária is vele tartott az Omnia moziba, a Magyarországi Szállodai, Éttermi és Kávéházi Alkalmazottak Országos Egyesületének „pincér-nagygyűlésére”, sőt Mária fel is szólalt az eseményen. Gyűjtő hangú beszédet mondott a gyűlésre munkaruhában, azaz frakkban és szmokingban érkező férfiak előtt. „A vendéglátóipari női munkásság” nevében beszélt, jóllehet ő maga sohasem dolgozott a vendéglátóiparban, és „egy pincér feleségeként” mutatták be.¹⁶

Tamáska Mária még a vasasszakszervezetben ismerkedett meg a baloldali eszmékkel, amelyek fivéreire a későbbi életrajzaik szerint nemigen hatottak. A nő egy idő után segédkezett a szakszervezeti könyvtárban, így feltehetően forgatta a kor népszerű szocialista műveit, például Karl Marx magyarrá fordított alkotásait vagy Szabó Ervin írásait. Más nyoma is van annak, hogy Tamáska Mária lelkes, a szocialista eszmék iránt fogékony, elméleti irodalmat is olvasó tagja volt a baloldali mozgalomnak. 2023-ban, az egyik árverésen felbukkant egy kötet Róna Ottó hagyatékából, Buchinger Manó *Találkozásom Európa nagy szocialista vezetőivel* című műve, amelyet a szerző 1938-ban „Róna Mária elvtársnőnek” dedikált.¹⁷ Magyarországon az ötvenes évekig a nőknek kötelező volt felvenniük a férjük nevét, ám hősünk a hivatalos „Róna Ottóné” helyett e modernebb formában, „Róna Mária”-ként használta nevét a hétköznapi életben. Tamáska Mária, úgy tűnik, tudatosan is átlépte azokat a határokat, amelyeket a kor társadalmi állított a nők érvényesülésére, közéleti szerepvállalásra. Olvasott, véleményt formált közéleti kérdésekről, politizált, és érzékelhetően többre vágyott annál a háziasszonyi szerepnél, amelybe a fiatal nőket az esküvő után a kor társadalmi normái szinte kivétel nélkül belekényszerítették.

¹⁴ „A képesítése varrónő volt, a vendéglátóiparban dolgozott, felszolgálónő volt valahol.” Vásárhelyi Miklós-interjú. OHA 3., 388.

¹⁵ *Népszava*, 1938. november 15., 11.

¹⁶ *Az Est*, 1938. február 10., 7.

¹⁷ *Szőnyi Antikvárium 55. könyvárverése*. Budapest, 2023, kézirat, 8.; Buchinger 1938; a kötet újabb kiadása: Buchinger 2003.

Találkozás Kádárral

Mária később úgy emlékezett, hogy 1933-ban, tehát házassága évében találkozott először Csermanek Jánossal. A soha meg nem erősített városi legenda szerint, amikor Tamáska Mária a szakszervezeti könyvtárban tevékenykedett, a fiatalember mint olvasó tért be hozzá az olvasóterembe, és a még ekkor is édesanyjával élő férfi Gorkij *Anyá* című regényét kölcsönözte ki tőle.¹⁸ Ha beszélgetésbe elegyedtek egymással, bizonyosan találtak közös témát, hiszen társadalmi hátterük és ebből következően sorsuk, identitásuk és indíttatásaik is hasonlóak voltak.

Mindketten hasonló közegből, a kor önszerveződő mozgalmából érkeztek. Mára szilárdan meggyökerezett a köztudatban az a tévhit, hogy a korabeli munkásmozgalom elsődleges politikai célja a „kapitalisták” elleni küzdelem volt. A baloldali politikai pártok küzdelmei azonban sokkal inkább az állam ellen irányultak, amelyben – okkal – a valódi elnyomás megtestesülését látták, és a szakszervezetek is többnyire az állami szervezetekkel szemben léptek fel a munkások jogaiért. Fő ellenségük tehát nem feltétlenül a gyáros, a nagyvállalkozó volt, hanem a Horthy-kor magyar állama, amely olykor korlátozta, olykor pedig tiltotta a működésüket. Erre a politikára jogos igény volt a társadalomban, hiszen jól érzékelhető volt az alsó osztályok kiszolgáltatottsága és az esélyek egyenlőtlensége. Az akkori társadalmi rend igazságtalansága Tamáska Mária és Csermanek János számára is alapvető, őszintén megélt élmény lehetett.¹⁹

Vélhetően 1933-as megismerkedésüket követően is rendre összefutottak egymással. Mária utóbb úgy emlékezett: „Ismerkedésünk története nem valami romantikus. A mozgalomban kerültünk egymással kapcsolatba.” Egymásra találásuk azonban – a ránk maradt források tükrében – a legkevésbé sem látszik hétköznapi történetnek. Tamáska Mária ekkor még Róna Ottó felesége volt, akivel a Bródy Sándor utcában laktak. 1944-ben Csermanek János albérlőként költözött hozzájuk, talán éppen a férj invitálására, akit a mozgalomból ismert. Érdeemes megemlíteni, hogy Csermanek 1933-ban a Róna álnevet is használta az illegalitásban – már akkor is kapcsolatban lehetett Róna Ottóval, és esetleg időnként az ő nevére kiállított, de valótlan adatokat

¹⁸ Korabeli kiadása: Gorkij 1913.

¹⁹ A korabeli mindennapokban a kapitalista vállalatok – az állami intézményekkel összehasonlítva – sokszor nagyon is gondoskodónak, vezetőik pedig szociálisan érzékenynek bizonyultak, ami ellentmond a kapitalizmus korai időszakával kapcsolatban alkotott és a szocialista kori párttörténetírás által is táplált, a kapitalisták önkényéről és a munkások kizsákmányolásáról szóló sztereotípiáknak. Ahogy Bódy Zsombor az „ipari munka társadalmáról” szóló könyvében rámutatott, a munkaadó és a munkavállalók között patriarchális viszonyok alakulhattak ki, és a „morális kötelekeknek” sokszor nagyobb jelentősége volt e viszonyrendszer alakításában, mint a jogszabályoknak vagy a szerződéseknek. Ezt az értelmezést erősítik Nagy Péter ózdi társadalomtörténeti kutatásai is. Bódy 2010, Nagy 2016, Majtényi 2017.

tartalmazó személyi iratokat használt.²⁰ Mária erre utóbb így emlékezett: „1944-ben egy ideig nálunk húzódott meg, mint albérlő, a Bródy Sándor utcai lakásunkon.”²¹ Csermanek János éppen ekkor vállalkozott élete talán legmerészebb kalandjára, amikor Budapestről Jugoszlávián át Moszkvába indult. Egy jugoszláv kommunista nő kísérte volna, aki állítólag már többször is megtette ezt az utat. Tamáska Mária segített a náluk lakó férfinak összecsomagolni a ruháit, és elbeszélése szerint eközben véletlenül a férfi ruhái közé keveredett a karórája és a gyűrűje. Elég nehéz elképzelni, hogy ez valóban így történt, sokkal valószínűbb, hogy maga rejtette értékeit a ruhák közé. Az asszony feltehetően így akart segíteni a férfinak, aki iránt már akkor is vonzalmat érzett, hogy ha szüksége lenne rá, készpénzzé tehesse az órát és az ékszert.²²

Nem tudjuk azt sem, hogy a világháború alatti állandó félelemmel terhelt időszak apokaliptikus pillanataiban történetünk két főszereplője, Mária és János mennyire kerültek közel egymáshoz. Az mindenesetre gyanítható, hogy már ekkor erős érzelmi szálak szövődtek kettőjük között. Amikor a férfi megtalálta a ruhák között Mária értéktárgyait, megkérte jugoszláv útitársnőjét, hogy tartsa őket magánál – nyilván attól félt, ha letartóztatják, még azzal is megvádolják majd, hogy valahonnan lopta a női karórát és az apró gyűrűt. Miután Csermanek Jánost elfogták és bebörtönözték, útitársnője (János kérésére) eljuttatta Mária óráját és gyűrűjét Csermanek Jenőhöz, a férfi öccséhez, aki a mozgalom egy másik tagjának, Péter Gábornak adta tovább, ő pedig Máriának – s a kör ily módon bezárult. (Tamáska Mária kapott ekkor egy levelezőlapot is, amelyet fivére, István juttatott el hozzá. Ezen feladóként Lupták János szerepelt, a címzésben pedig a Conti utca, azaz a börtön címe.)²³

Nem lehetett véletlen, hogy Csermanek János éppen Róna Máriának írt a börtönből. Mint ahogy abban, hogy az asszony segítette Csermaneket a fogsága idején, ugyancsak bizonyosan szerepet játszott az, hogy már korábban kölcsönös vonzalmat éreztek egymás iránt. Péter Gábortól tudhatta meg Mária teljesen bizonyossággal, hogy Csermanek küldte neki a lapot, ugyanis ő szerezte a hamis iratokat. Ezután Mária segített ügyvédet keresni Jánosnak, és a Conti utcai börtönben is meglátogatta a férfit.²⁴

Végül Csermanek János nem az ügyvéd szolgálatainak köszönhetően szabadult, hanem megszökött a rabok Németország felé tartó menetéből. Ezt követően Budapesten bujkált, talán Máriával is tartotta a kapcsolatot. Péter Gábor későbbi visszaemlékezéséből úgy tűnik, mintha Csermanek már ekkor együtt élt volna az asszonnyal. Kádár Jánosné utóbb úgy emlékezett, hogy férje szabadulása után „egyszer egy éjszakára

²⁰ *Magyar Hétfé*, 1933. június 26., 1.; *Az Est*, 1933. június 27., 11.

²¹ Jóban-rosszban. Interjú Kádár Jánosnéval. Készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 41. sz. 4.

²² Uo.

²³ Jóban-rosszban. Interjú Kádár Jánosnéval. Készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 41.sz. 5.

²⁴ Uo.

szálló vendégek is voltak Péter Gáborral együtt a Bródy Sándor utcai lakásunkon”.²⁵ A források alapján feltételezhető, hogy Mária 1944–45 fordulóján már külön élt az első férjétől. Később úgy emlékezett, hogy 1946-ban váltak el, ám a válást valójában csak 1948. szeptember 13-án mondták ki. A törvényszék ítélete szerint ezt követően is jogosult volt férje nevének a használatára, amit talán csak akkor adott le hivatalosan, amikor felvette a Kádár Jánosné nevet. Mária válásakor is a Bródy Sándor u. 30/B szám alatti lakásukban lakott, ahol korábban a férjével élt, és ahol Csermanek albérlő volt náluk.²⁶ Sokáig Róna Ottó is ebbe a lakásba volt bejelentve, de a válás kimondásakor már egy másik VIII. kerületi cím szerepelt a neve mellett.²⁷ Később, amikor a Kádár házaspár lakást kapott a pártállamtól, ismét Róna Ottó használhatta – a második feleségével – a Bródy Sándor utcai lakást.

Nem tudni, hogy a Kádár Jánossal való megismerkedésének közvetlen szerepe volt-e Mária házasságának a megromlásában, illetve hogy melyikük talált korábban másik párt magának. A ránk maradt dokumentumokból csak az tudható, hogy Róna Ottó még a válásuk évében, 1948 novemberében megnősült,²⁸ Mária pedig 1949. július 19-én ment feleségül Kádár Jánoshoz. (Róna Ottó második feleségének életrajzából úgy tűnik, hogy ők 1945 előtt nem ismerték egymást.) Mindazonáltal a Kádár házaspár továbbra is jó, baráti kapcsolatban maradt Róna Ottóval. Amikor Kádárt kinevezték budapesti rendőrfőkapitány-helyettesé, Mária volt férje a főkapitányság politikai osztályán lett főhadnagy. A Kádár-korban különböző vállalatok, hivatalok irányítójaként szép karriert futhatott be, amihez minden bizonnyal az első titkár jóindulatú támogatása is hozzájárult: a Fővárosi Ásvány- és Szikvízüzem igazgatója, majd 1960-tól az Élelmiszeripari Igazgatóság vezetője,²⁹ 1964-től pedig a Sütőipari Vállalat vezérigazgatója lett,³⁰ és 1973-as nyugdíjazásáig az is maradt.³¹ Tamáska Mária és Kádár János nyaralásaikról, külföldi utazásaikról rendszeresen küldtek neki üdvözlőlapokat. Amikor Róna Ottó Iván 1975-ben elhunyt, a temetésén megjelent a Kádár házaspár is.

Mária és családtagjai mindnyájan az államvédelemnél, de nem közvetlenül karhatalmistaként, hanem a korabeli pártállami zsargon szerint „nappali tagozaton”, a szervezet elburjánzó apparátusában – tiszti rangban – dolgoztak. Tamáska Ferenc

²⁵ Jóban-rosszban. Interjú Kádár Jánosnéval. Készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 42. sz. 4.

²⁶ Róna Ottó 1948. július 26-án, Tamáska Mária augusztus 4-én adott megbízást ügyvédjének a közjegyző előtt, hogy a válóperben képviselje. BFL VII. 180.a. 1898/1948.

²⁷ Budapesti Távbeszélőnévsor 1950. december (Budapest) 383. o.; PSZL V. 765/2. 5. d. 6. t. A Budapesti Törvényszék ítélete.

²⁸ BFL VI. 12 C5 9428.

²⁹ 1960. január 27. – Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei (BFL XXIII.102.a.1) 265.

³⁰ 1964. március 17. – Budapest Főváros Tanácsa tanácsülési jegyzőkönyvei (BFL XXIII.101.a.1) 16.

³¹ 1973. január 31. – Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei (BFL XXIII.102.a.1) 173.

a BM főhadnagya, majd hadtápparancsnokként az államvédelem századosa lett; felesége, Júlia, aki hat elemít végzett, és 1957-ben fejezte be a nyolc általánost, írnokként az államvédelemnél,³² később pedig törzsőrmesteri rangban, BM-alkalmazottként mint telefonkezelő tevékenykedett.³³ Tamáska István és felesége, Irén szintén belügyi, majd államvédelmi alkalmazottak lettek. A két fivér – Ferenc fennmaradt önéletrajza szerint – nem ápolt jó viszonyt egymással, lánytestvérükkel, Máriával viszont mindketten jóban voltak; ő volt az összetartó kapocs kettőjük között.³⁴

Az új rendszer kiépülését az előléptetések és a személyes elismerések mellett tragédiák övezték a későbbi férj, Kádár életében. Féltestvére, Csermanek Jenő 1948. április 30-án, 28 évesen egy szerencsétlen baleset áldozata lett: leszakadt alatta az erkély, ahová kilépett, hogy – május 1-jére készülve – kitűzzön egy zászlót.³⁵ Csermanek Borbála nem sokkal élte túl másodszülött fiát: 1949. február 2-án, hatvanöt éves korában hunyt el. Kádár János a fivérével szinte megegyező síremléket állíttatott az édesanyjának, akit a Jenő sírja melletti-mögötti parcellában temettek el. Amikor édesanyja elhunyt, a párt lapja, a *Szabad Nép* külön cikkben biztosította Kádárt a párt és a dolgozók együttérzéséről: „A nép harcos fia nem maradhat soha árván.”³⁶ Visszaemlékezések szerint a többnyire fegyelmezett politikus hangosan zokogott a temetésen. Kádár János életét korábban szinte mindvégig őt egyedül felnevelő édesanyja irányította, sőt a jelek szerint olykor még a felnőtt férfi magánéletébe is beleszólt. A Kádár édesanyjáról a *Szabad Nép*ben megjelent – szokatlanul személyes hangú – nekrológ is utalt rá, hogy a politikusnak szoros kapcsolata volt édesanyjával, és az utolsó időkig együtt laktak: „Mint a magyar munkásság büszkeségének, a Magyar Népköztársaság belügyminiszterének édesanyja is az maradt, aki azelőtt volt, fiára főző, gondot viselő munkásasszony.”³⁷

A Kádár házaspár 1949 nyarán, Kádár János édesanyjának a halála után kezdte el hivatalosan is közös életét. Esküvői tanúik Kovács István, a nagy-budapesti pártbizottság titkára és Péter Gábor, az államvédelem vezetője voltak, akik Kádár legközelebbi barátai, elvtársai voltak az illegalitásban. A házaspár először rövid ideig abban a Hungária úti villalakásban élt, amelyet Kádár a párttól kapott, majd 1949-ben a belügyminiszterként megszerzett rózsadombi Cserje utcai villába költöztek. Az ötvenes évek elején a párt többi sztálinista vezetőjéhez hasonló életet éltek. Kádár János rendszeresen járt vadászni politikustársaival, az államvédelemmel még egy úszómedencét is építtetett a ház kertjébe, s mindketten részt vettek – a többnyire a „négyes fogat” tagjai által

³² 1945-től 1948-ig nyomozó volt, 1948-tól a BM Dzerzsinszkij Tiszti Iskolán volt hadtápparancsnok. Később a Központi Tiszti Iskola – Rendőrtiszti Akadémia, majd a Rendőrtiszti Főiskola hadtápparancsnokaként dolgozott, 1972-ben rendőr alezredesként ment nyugdíjba.

³³ ÁBTL 2.1. – IX/24 173. Tamáska Ferencné.

³⁴ ÁBTL 2.8.1. BM Központi fogvaték – 5614 Tamáska Ferenc.

³⁵ Aczél 1999: 106.

³⁶ Eltemették Kádár János édesanyját. *Szabad Nép*, 1949. február 5., 6.

³⁷ Uo.

szervezett – társasági rendezvényeken.³⁸ Ekkoriban két német juhászcutyájuk volt,³⁹ ami – mármint a nagy testű ebek tartása – szintén szokás volt a pártvezetők körében.

Kádár tovább halmozta pártbeli tisztségeit, és 1950 májusától az MDP KV Szervező Bizottságának tagja, valamint Párt- és Tömegszervezeti Osztályának a vezetője lett. 1950 júniusában azonban meg kellett válnia a belügyminiszterségtől. Ma már tudható, hogy Rákosi Mátyás 1950 júliusától gyűjtötte a terhelő adatokat Kádár Jánosról, ekkor ugyanis írásbeli feljegyzést kért Péter Gábortól, Szirmai Istvántól és Tonhauser Páltól a KMP feloszlásáról. Kádár azonban továbbra is a PB és a Szervező Bizottság (SZB) tagja, valamint főtitkárhelyettes maradt. Bár már 1950-ben leváltották a belügyminiszterségről, csak később, 1951 áprilisában tartóztatták le. Kádár János elég sajátos lelkiállapotban élhette át mindezt, csak sejtései lehettek arról, hogy mi vár rá a közeljövőben. Annak idején Rajk Lászlóval felváltva vezették a pártot a negyvenes években – úgy, hogy hol egyikük, hol másikuk ült börtönben –, majd a Belügyminisztériumot és közvetve az államvédelmet is, s most félt, hogy ismét az ő sorsa vár rá. Rákosi Mátyás közel egy évig tartotta teljes bizonytalanságban, közvetlen fenyegetettségben. Letartóztatása után Kádárt a Központi Vezetőség májusban valamennyi pártbeli tisztségétől megfosztotta, a koncepciók eljárást követően pedig a bíróság életfogytiglani börtönre ítélte. A politikust, aki részt vett a Rajk elleni koncepciók per lefolytatásában, azzal vádolták, hogy Rajk Lászlóék összeesküvését szötte tovább. Az ellene indított eljárás volt az egyik legnagyobb koncepciók ügy a Rajk-per után. Kádár Jánost azonban zárt tárgyaláson ítélték el, az ítélet sem kapott nagyobb nyilvánosságot, és a történet végkifejlete sem volt oly drámai, mint Rajk László esetében. Mindazonáltal Kádár életében is a sok szenvedéssel járó börtönévek következtek.

Részletesen ismerjük letartóztatásának a történetét. Április 21-én Kádár János szokása szerint hazahajtatott szolgálati autójával munkahelyéről a Cserje utcai lakására, a feleségéhez ebédelni. Amikor visszafelé indult, egy közeli rózsadombi utcában két államvédelmi autó állta el az útját; az egyikből egykori barátja, illegálitásbeli társa, Péter Gábor szállt ki, és letartóztatták a politikust.⁴⁰ Este Janikovszky Béla ezredes vezetésével ÁVH-s tisztek törtek Tamáska Máriára a Kádár-villában. Ezt az éjszakát az asszony még a lakásban tölthette, de másnap ismét megjelent a villában az ÁVH ezredese, és felajánlotta az asszonynak, hogy vidékre szállítják. Ő azonban nem akarta elhagyni a fővárost, ahol minden rokona és ismerőse élt, így a testvéréhez, Ferencékhez vitték.⁴¹ Máriának egyetlen bőrönddel kellett elhagynia az otthonát – csak néhány ruhadarabját és a legszemélyesebb tárgyait vihette magával.⁴²

³⁸ Majtényi 2022: 29, 39–40.

³⁹ Jóban-rosszban. Interjú Kádár Jánosnéval. Készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 43. sz. 4.

⁴⁰ Farkas 1990: 331–332., 336., 338–342., 344–355.

⁴¹ Jóban-rosszban. Interjú Kádár Jánosnéval. Készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 43. sz. 4.

⁴² Jóban-rosszban. Interjú Kádár Jánosnéval. Készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 44. sz. 5.

Tamáaska Ferencéknek nem sokkal korábban született gyermekük. Mária ezt követően nyolc hónapig náluk lakott, az I. kerületben lévő, Fő utcai lakásukban; a háztartásban segített, és vigyázott a kisgyermekre. Később másik bátyjához, Istvánhoz költözött, majd egy albérletben, a X. kerületi Szállás utcában lakott. Az államvédelem elkobozta a személyi iratait és a munkakönyvét is. Az asszony a továbbiakban kénytelen volt a leánykori nevét használni, és viszontagságos évek kezdődtek az életében. Elveszítette állását, kizárták a pártból, és egy időre megélhetés nélkül maradt.⁴³ Kádárnét többször is kihallgatták, és egy füzetbe kellett lejegyeznie mindazt, amit a férje tevékenységéről tudott. Hónapokon át nem volt munkája, de nem is tudott volna munkát vállalni, hiszen a munkakönyvét és a többi személyes iratát is elvették tőle az államvédelmiek. Hiába írt levelet az egykori barátnak, az esküvői tanúnak, Péter Gábornak, az államvédelem vezetője válasza sem méltatta. Amikor azonban legközelebb bevitték kihallgatásra az államvédelmiek, új személyi iratokat kapott, és onnan egy fekete autóval egyenesen a Vágóhid utcába szállították, új munkahelyére: egy játékaru-szövetkezetbe, ahol ezután éveken át plüssjátékokat készített.⁴⁴

Kádár János később úgy emlékezett, hogy felesége egészen a kiszabadulásáig még azt sem tudta, hogy életben van-e.⁴⁵ Az 1952-es életfogytiglani ítélet tényén kívül Tamáska Mária három éven át (1954 júliusáig) valóban nem kapott semmilyen információt róla, így még abban sem lehetett biztos, hogy férje túléli-e a börtönéveket, illetve valaha is viszontláthatja-e. Két-három héttel Kádár kiszabadulása előtt azonban Gerő Ernő behívatta a pártközpontba az asszonyt, s közölte vele, hogy férje életben van, éppen felülvizsgálják az ügyét, és hamarosan szabadulhat.⁴⁶ A Legfelsőbb Bíróság 1954. július 22-én mentette fel Kádár Jánost. Több mint három esztendő telt el azóta, hogy utoljára együtt lehettek. Későbbi leveleik azt érzékeltetik, hogy a megpróbáltatásokkal teli három év nem múlt el nyomtalanul az életükben, rátelepedett a kedélyükre és a hétköznapjaikra is. Tamáska Mária egészségének megrendülését mindketten e viszontagságos időszakhoz kötötték: ettől fogva ugyanis sokat betegeskedett, állandó gyomorproblémákkal, illetve az ebből adódó fájdalmakkal és rossz közérzettel küzdött. Kádár pedig talán még inkább befelé fordult, és egyre kevésbé bízott meg a környezetében lévő emberekben, elvtársaiban. Ők ketten okkal érezhették úgy, hogy magukra maradtak világban, és csak egymásra támaszkodhatnak. A legközelebbi rokonaik, Mária testvérei is nehéz helyzetben voltak, s tőlük várták a segítséget.

Kádár János szabadulása után előbb az MDP XIII. kerületi pártbizottságának titkára, majd 1955 szeptemberétől a Pest Megyei Pártbizottság első titkára lett. 1954 és 1956 között elvégezte a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia kétéves levelező tagozatát, és

⁴³ Jóban-rosszban. Interjú Kádár Jánosnéval. Készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 43. sz. 5.

⁴⁴ Jóban-rosszban. Interjú Kádár Jánosnéval. Készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 43. sz. 5.

⁴⁵ Nyilatkozik Kádár János. Az interjút készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 21. sz. 5.

⁴⁶ Nyilatkozik Kádár János. Az interjút készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 22. sz. 4.

tartalékos állományú honvéd ezredessé nevezték ki.⁴⁷ A Kádár házaspár új lakást kapott a párttól, 1954-ben a XII. kerület Stromfeld Aurél utca 9. szám alatti villaépület egyik lakásába,⁴⁸ 1956-ban pedig a II. kerület Lékai János tér 5. sz. alatti elegáns lakásba költöztek át.⁴⁹ (Az 1951-ben elkobzott Cserje utcai villát csak 1957-ben szereztek vissza.)

Tamáaska Mária 1954. december 1-jétől a Magyar Távirati Irodánál lett személyzeti osztályvezető.⁵⁰ Vásárhelyi Miklós emlékei szerint – bár Kádár feleségének semmilyen szakmai tapasztalata sem volt e téren – kellemesen csalódott benne: „A Kádárnét az MTI-nél, mint személyzeti vezetőt, rövid időn belül megszerették. Megértő volt, emberi volt. Szóval nem illeszkedett bele abba a képbe, ami akkor általában a személyzeti vezetőkről kialakult, és amit *A 9-es kórteremben* a Simon Zsuzsa olyan nagyszerűen megszémélyesített.”⁵¹ (*A 9-es kórterem* című 1955-ös Makk Károly-filmben⁵² egy fiatal munkást gyomorbántalmakkal kórházba visznek. Éjszaka azonban nem látja el az ügyeletes orvos, és amikor panaszt tesz, a kórház személyzetise őt bélyegzi táppénzcsalónak.)

A házaspár a hatalom évtizedeiben

„Ezt a szart már hagyhattad volna a Rákosiékra. Nem neked kellene csinálni.”⁵³ Aczél György, a Kádár házaspár talán legközelebbi ismerőse szerint ezekkel a szavakkal fogadta 1956. november 7-én a szovjet tankokkal Budapestre érkező pártvezért haragos felesége a Parlament lépcsőjén. Kádár János erőszakkal tuszkolta befelé az Országház kapuján az asszonyt, hogy kíséretének tagjai ne hallhassák mindazt, amit még mondani fog. Tamáaska Mária akkori magatartása és szavai – ha az eset valóban így történt – jól jellemzik férje lépését. Az ország sorsa hosszú időre, a politikus jövője pedig végérvényesen eldőlt Moszkvában (a politikus megítélése végérvényesen összeforrt azzal, hogy ekkor a megtorlás és a restauráció élére állt). Kádár először talán felesége vádló tekintetéből és ezúttal leplezetlen dühéből olvashatta ki mindezt. A politikus 1956 novemberétől 1988 tavaszáig, tehát több mint harminckét éven át irányította az országot. A háttérben szinte mindig ott állt mögötte a felesége: Tamáaska Mária. Az asszony hosszú évtizedeken át szürke eminenciásként befolyásolhatta a magyar politikát.

A legfőbb párt- és állami tisztségeket a Rákosi-korszakhoz képest többnyire új, illetve a korábbi vezetés másod- vagy harmadvonalához tartozó, személyükben is Kádár

⁴⁷ PSZL V. 765/2. 1. d. 4. t. Akadémiai tanfolyam.

⁴⁸ PSZL V. 765/2. 1. d. 2. t. Kádár János rehabilitációja.

⁴⁹ PSZL V. 765/2. 5. d. 3. t. Kádár Jánosné-igazolványok.

⁵⁰ PSZL V. 765/2. 5. d. 1. t. Munkajogi iratok.

⁵¹ Vásárhelyi Miklós-interjú. OHA 3., 389.

⁵² *A 9-es kórterem*. 1955. Rendező: Makk Károly; forgatókönyv: Méray Tibor.

⁵³ Aczél György-interjú. OHA 162., 456–457.

Jánoshoz kötődő káderek tölthették be. Tamáska Mária is magas hivatalt viselhetett a férje által kiépített rendszerben. Az asszony, aki 1956 novemberéig az MTI osztályvezetője volt, Kádár hatalomra kerülése után másfél évig otthon maradt, pontosabban az első titkár titkárságán tevékenykedett (nincs bejegyzés a munkakönyvében, és semmilyen adat nem utal rá, hogy bármilyen állása lett volna). Emlékei szerint „teddi-de-teddodaként”, „kifutóként” segédkezett a férje mellett.⁵⁴ 1958 májusától a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány Titkárságán (később a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalában) dolgozott egészen 1980. december 31-ei nyugdíjazásáig, előbb osztályvezetőként, 1974 júliusától pedig hivatalvezető-helyettesként (miniszter-helyettesi rangban), ami jelentős pozíciónak számított.⁵⁵ Kezdetben a magyar emigráns sajtó figyelése volt az egyik fő feladata. A korabeli pletykák szerint Kádárné a „magyar sajtó szürke eminenciásaként” lapok indításáról döntött, és főszerkesztők kinevezésébe és menesztésébe is beleszólt.⁵⁶ Nyugdíjazása után saját kérésére, „társadalmi munkában”, azaz fizetés nélkül még rövid ideig szerkesztette a Tájékoztatási Hivatal egyik belső kiadványát.⁵⁷ Kommunista múltjáért és munkahelyei érdemeiért a rendszer névadójának felesége számos kitüntetést kapott (amelyek egy részével pénzjutalom is járt): 1958-ban Munka Érdemrendet, 1965-ben a Munka Érdemrend arany fokozatát, 1967-ben Szocialista Hazáért Érdemrendet, 1970-ben Felszabadulási Jubileumi Emlékérmét, 1985-ben pedig a Munka Vörös Zászló Érdemrendjét.⁵⁸ A kor államapparátusában azonban ez nem számított kirívóan visszatetszőnek, miként a pártvezető nevének magas állami tisztsége sem. A háta mögött azonban szinte mindenki „az Öreg felesége”-ként emlegette Tamáska Máriát. Főszereplőnk az első házasságában „Róna Máriaként” is használta a nevét, a hatalom éveiben viszont már következetesen „Kádár Jánosnéként”, illetve elvétve „Kádárnéként”, ami arra is utalhat, hogy Kádár mellett – a hatalom éveire már bizonyosan – megváltozott a saját női és házastársi szerepéről alkotott képe is. Ez nem lehetett független környezete, a korabeli kizárólag férfiakból álló pártállami elit – a harmincas évekbeli baloldali mozgalmak szabadságától alapvetően elütő – patriarchális szemléletmódjától, de talán második férje, az első titkár hétköznapi magatartásától sem.⁵⁹

Tamáska Mária és Kádár János a hatalom éveiben magányosan élt a Rózsadomb egyik legmagasabb pontján található villában. (A Kádár házaspár 1956 novemberében egy ideig a Parlament épületében, majd a Munkácsy utcai külügyi szállóban lakott,

⁵⁴ Jóban-rosszban. Interjú Kádár Jánosnéval. Készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 46. sz. 4.

⁵⁵ PSZL V. 765/2. 30. ő. e. Kádár Jánosné munkajogi iratai; PSZL V. 765/2. 31. ő. e. Kádár Jánosné nyugdíjazásával, nyugdíjával kapcsolatos iratok, 1980–1992.

⁵⁶ Jóban-rosszban. Interjú Kádár Jánosnéval. Készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 47. sz. 4.

⁵⁷ Jóban-rosszban. Interjú Kádár Jánosnéval. Készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 43. sz. 4.

⁵⁸ PSZL V. 765/2. 33. ő. e. Kádár Jánosné kitüntetései, emléklapjai, 1955–1980.

⁵⁹ Részletebben Majtényi 2023.

és csak 1957 májusában szerezték vissza a Cserje utcai villát.⁶⁰ A kortársak keveset tudtak a mindennapjaikról – csak a „klubtagoknak” nevezett legközelebbi ismerősöket fogadták időnként a lakásukon.⁶¹ Aczél Györggyel, Sándor Józseffel, Biszku Bélával és az ő feleségeikkel jártak össze a legtöbbször.⁶² Tamáska Mária később így jellemezte férje magatartását: „Az én uram nem volt nagy társasági ember, meglehetősen zárkózott volt. Vannak emberek, akik ebéd- és vacsoravendégeket hívnak, nálunk ez nem volt szokás, örültünk, ha együtt lehettünk, s ha az uram éppen nem dolgozott, akkor sakkozott vagy olvastunk.”⁶³ A Kádár házaspár gondosan alakította ki a 173 négyzetméteres, döntően neobarokk bútorokkal berendezett ház enteriőrjét. A házról később Kádár Jánosné így nyilatkozott: „Itt nincs és nem is volt soha semmilyen luxus. Nekem sem volt rá szükségem, az uram pedig nem túrt volna meg semmit.”⁶⁴ A kor viszonyaihoz képest azonban kiemelkedően magas életszínvonalon éltek, és luxuskörülmények között laktak, ami egyaránt ellentmondott a rendszer ideológiájának, saját céljaiknak és önképüknek is.⁶⁵ A hatalom éveiben ennek ellenére is valamiféle tudatos visszafogottság jellemezte az életvitelüket, amely valóban szerénynek hatott más kelet-európai pártvezetőkéhez képest. Ennek jelképes megnyilvánulása volt, amikor 1957-ben visszaköltöztek a Cserje utcába, Kádár betemettette a kertben azt a fürdőmedencét, amelynek építését az ötvenes években még ő rendelte meg az államvédelemtől. Minden bizonnyal Tamáska Máriának döntő szerepe lehetett abban, hogy Kádár János a hatalom éveiben – tudatosan – másképp viszonyult a tiszttségéből fakadó kedvezményekhez, mint korábban. A nőket sokszor jobban jellemző empátia is segíthette őket annak felismerésében, hogy a közvéleményt joggal taszítja a kommunista vezetők kirívó luxusa, így ezzel látványosan szakítaniuk kell.⁶⁶

A Kádár házaspár kiemelkedő jövedelemmel rendelkezett a kor Magyarországon. Kádár János – az ország első embereként – mindvégig a legmagasabb állami fizetést kapta az országban, amit időről időre a beszédeit közreadó kötetekért járó szerzői jogdíjak egészítettek ki. Kádár Jánosné a Magyar Távirati Irodánál 1956 novemberében 2000 Ft-ot keresett, azaz kb. a miniszteri bér egynegyedét. A Kádár-rendszer éveiben a házaspár jövedelme, nem meglepő módon, folyamatosan emelkedett. Az asszony fizetése 1958 májusában még csak 3000 Ft volt (a miniszteri jövedelem harmada), de 1974. július 2-án hivatalvezető-helyettesként már 8500 Ft-ot kapott kézhez, ami egy miniszterhelyettesi – mai fogalmaink szerinti államtitkári – fizetésnek felelt meg (és

⁶⁰ Jóban-rosszban. Interjú Kádár Jánosnéval. Készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 48. sz. 4.

⁶¹ Őket Kádár a leveleiben is így, „klubtagként” emlegette. PSZL V. 765/2. 5. d. 8. t. Családi levelezés.

⁶² Aczél 1999: 112.

⁶³ Jóban-rosszban. Interjú Kádár Jánosnéval. Készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 47. sz. 4.

⁶⁴ Jóban-rosszban. Interjú Kádár Jánosnéval. Készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 44. sz. 5.

⁶⁵ Majtényi 2012.

⁶⁶ Uo.

több mint a fele volt Kádár jövedelmének, aki 1973-ban a KB első titkáráként 15 000 Ft-ot keresett havonta). Kádár Jánosné „jó munkájáért” többször részesült soron kívüli illetményemelésben. 1979-es nyugdíjazásakor 11 400 Ft-ot keresett, ami már megközelítette a miniszteri fizetést; 1980-ban pedig magas nyugdíjat (havi 10 369 Ft-ot) állapítottak meg neki, és emellé a 39/1971. sz. kormányrendelet szerint még 1000 Ft kiegészítés is járt – így továbbra sem csökkent a jövedelmük. Nem volt még egy házaspár a korban, amely hivatalosan ennyit keresett, vagy olyan család, ahol az egy főre eső – legális – jövedelem ilyen magas volt.⁶⁷ Keresetük egy részéből Tamáska Mária rokonait, elsősorban unokahúga tanulmányait támogatták, más részét kedvteléseikre, a nagyobb értékű festmények mellett műtárgyak és ingóságok megvásárlására költötték. Kádár Jánosnak halálakor például 31 vadászfegyver és 50 tör volt a tulajdonában.⁶⁸ Ezek egy részét ajándékba kapta, más részét viszont saját maga vásárolta.

A jelek szerint a főcenzorként tevékenykedő Kádár Jánosné tanult idegen nyelveket. Fennmaradt egy általa féltetett, újságból kivágott francia édességrecept (petite cadeaux), egy füzet és néhány lap, ahová német nyelvtant jegyzetelt. (E feljegyzések szerint csak a mondattan alapjaiig jutott, és éppen belekezdett az ige-, melléknév- és főnévragozásba.) Élete végén Mária asszony összeíratta angol nyelvű könyveik jegyzékét. (Talán éppen amiatt, hogy eladja őket.) A korabeli fényképek tanúsága szerint a szótárak ott sorakoztak a villa dolgozószobájában, a heverő felett, központi, elérhető helyen, mintha valaki valóban használta volna őket. Volt néhány olyan hasznos szógyűjteményük is, amelyeket szerkesztőik turistáknak állítottak össze. Kádár Jánosné, aki mindig gondoskodni kívánt férjéről, utazásaik előtt arra készülhetett, hogy ha úgy hozza a szükség, bármikor a segítségére siethessen. Miért tanult – ezen túl is – idegen nyelvet, és milyen szintig jutott Mária asszony – ez, mint sok más rejtett mozzanata életüknek, örökre a Kádár házaspár titka marad. Bár mindig volt házvezetőjük, aki gondoskodott a háztartásról, és felszolgált nekik, Kádár Jánosné alkalmanként maga is süttött-főzött. Erre utal az is, hogy félrerakott magának újságból kivágott recepteket, például pészachi zsidó ételekét (tésztafélékét), a leveles tepertős pogácsáét, a fánkét vagy a csokoládés kuglófét.

Tamáska Mária a fényképek tanúsága szerint a fogadásokon és hivatali hétköznapijaiban is szolidan, de elegánsan öltözködött. Rotschild Klára szalonjának rendszeres vendége volt. Hétköznapiokon egyszerű szabású kosztümöket hordott, de a rangosabb rendezvényekre új alkalmi ruhákat készíttetett magának Klára asszony üzletében. Alkalmazkodott a protokolláris vendégekhez: ha például Tito a feleségével, Jovankával érkezett Magyarországra, akkor Tamáska Mária is elegáns ruhát és bundát öltött. Férjét rendre elkísérte az ünnepi, reprezentatív eseményekre, és ilyenkor szintén

⁶⁷ PSZL V. 765/2. 7. d. 4. t. Számlakivonatok.

⁶⁸ PSZL V. 765/2. 1. d. 25. t. Hagyatéki ügyek.

az alkalomnak megfelelő ruhát választott. (A Magyar Nemzeti Múzeum őrzi például Kádár Jánosné egyik tisztaselyem kosztümjét és -blúzáát, amelyet 1968–1972 körül protokolláris alkalmakkor hordhatott.)

A házaspár legkellemesebb közös élményei külföldi utazásaikhoz kapcsolódhattak. Kádár Jánosné egyik legnagyobb úti élménye az 1977-ben Rómában és a Vatikánban tett látogatásuk volt.⁶⁹ A Kádár házaspár nyáron minden évben hosszabb időt töltött az aligai pártüdülőben, télen rendszerint Dobogókőn pihentek, és sokszor utaztak el együtt gemenci vadászatra is. A Mária-napokat szertartásosan a Budakeszi határában található „telki vadászházban” töltötték. Kádárné férjéhez hasonlóan szintén vadászott, legfőbb vadász- és beszélgetőtársa Aczél Györgyné volt.

A vadászatoktól, a nyaralásoktól és az utazásoktól eltekintve azonban úgy tűnik, hogy meglehetősen magányban és monotonában telt a házaspár élete. Az áldozatvállalás tudata hétköznapijaik örömtelenségében ugyancsak tükröződhetett, vagy akár abból is fakadhatott. A magyar pártvezető láthatóan kevésbé élvezte a hatalomból fakadó előnyöket, mint elvtársai – ez részben abból adódott, hogy saját vezető szerepére, tisztségére mint másokért, magasabb célokért vállalt küldetésre is tekintett. Feltehetően mindketten hittek abban, hogy a szocialista rendszert fenn kell tartani és jobbá lehet tenni, sőt akár még abban is, hogy ez az ő küldetésük, amely a személyes életükben lemondásokkal jár. Az asszony számára ez a férje támogatását is jelentette, és azt, hogy alárendeli magát az ő céljainak, munkájának, mindinkább feladva saját életét, személyiségét.

„Jánoskám!”, „Kedves Mária!”

Tamáská Mária és Kádár János ránk maradt, egymáshoz írt levelező- és képeslapjait forgatva (úgy tűnik, szinte mindegyiket megőrizték), azok stílusa meglehetősen tartózkodó – természetesen nem véletlenül, hiszen a legkevésbé sem mutathatták ki nyilvánosan érzelmeiket. Okkal tarthattak attól, hogy e lapok másnak is a kezébe kerülnek (Mária korábban az államvédelemnél, éppen a „levélcenzúrán” dolgozott, így maga is olvashatta mások leveleit). Az asszony többnyire „sok szeretettel”, „szívélyes üdvözléssel”, „szeretettel Mária” aláírással zárta „Kádár János elvtársnak” címzett képeslapjait. Zárt borítékban küldött leveleik ennél személyesebbek.⁷⁰ Az asszony a levelekben sokszor Jánoskámnak nevezte férjét. „Szeretettel csókol, Mária” – általában így búcsúzott tőle. Írásaik többnyire a gyermektelen házaspár mindennapos gondjairól, egészségügyi panaszokról, étkezésekről stb. tudósítanak, és csak igen kevésbé érzelmesek.

⁶⁹ Jóban-rosszban. Interjú Kádár Jánosnéval. Készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 48. sz. 5.

⁷⁰ PSZL V. 765/2. 1. d. 18. t. Kádár Jánosné levelei Kádár Jánosnak.

Amikor 1954-ben Kádár János kiszabadult a börtönből, mindketten betegségekkel küzdöttek, és a munka, az utazások és a vadászat mellett az 1960-as évektől mindinkább ez töltötte ki mindennapjaikat. Kádárnak már fiatal kora óta gyomorproblémái voltak, 1935-ben epehólyag-gyulladással, 1944-ben gyomorfekéllyel kezelték, s ez utóbbi később többször kiújult. A hatvanas évektől fáj a bal oldali vállízülete, lumbágós panaszokkal, valamint magas vérnyomással is küzdött. Tamáska Máriának Kádárhoz hasonlóan gyomorpanaszai voltak, és ötvenéves kora fölött mind többször szorult orvosi ellátásra. 1964-ben gyomorfekéllyel műtötték, ezt követően diétáznia kellett. Két év múlva jóindulatú daganatot távolítottak el az egyik melléből. 1967 után egy-két évig pajzsmirigy-túlműködéssel kezelték; fájtak a háti csigolyái és a bal térde is.⁷¹

Kádár János leveleiben nemcsak feleségének, hanem például sógorának, Tamáska Ferencnek is meglepő részletességgel számolt be egészségi állapotáról (már az ötvenes években is), illetve arról, hogy mikor mennyit sikerült híznia. Mária, ha elutazott, szinte minden nap írt hitvesének, és elvárta, hogy a leveleket férje viszonzza: „Jánoskám, ne und meg folytonos leveleimet. Nézd, időm van, és mégiscsak akarom, tudd, mi a fene van velem.” Jóformán minden apró-cseprő hétköznapi dolgot elmesélt, ami körülötte történt. Volt, amikor éppen a Kékestetőn, a pártüdülőben tapasztalt ellátásra panaszkodott: „Jánoskám, a tegnapi írt levelem igen gyászos hangulatú volt. Kissé szégyenlem, de hát kinek nyüjgek (!), ha nem neked.”⁷² A távolból is gondot fordított arra, hogy legyen, aki kimossa a férfi ruháját: „Kis Fiam, nézz be a szekrényedbe, hogy állsz fehérművel, hogy tudjál rendesen váltani. Ha szükségesnek látod, inkább vidd el Irénhez [Tamáska Istvánnak a felesége – a szerző], Ő szívesen kimossa.”⁷³ Férjének be kellett számolnia arról, hogy mi történik eközben otthon és a ház körül. Egyszer így írt feleségének: „Hogy egyszerre elpucoltatok innen, te is, a Juli is [unokahúgáról, Tamáska Ferenc lányáról lehet szó – a szerző], nagy süket csönd van ebben a lakásban, amit persze tetéz az is, hogy a tűrhető diplomáciai viszony megőrzése érdekében az Eszterrel [a házvezetőnővel – a szerző] madártávlattól és kurta, katonai nyelven érintkezem. Ő, ahogy látom, megvan, a lakásban rend van, szőnyegek felszedve, úgy látom, mosás is volt. A sívító hang alapján gondoltam, aztán láttam is, hogy ma per-meteztek a kertben.”⁷⁴

A házaspár ránk maradt levelei is bizonyítják, hogy erős érzelmi kötelék fűzte őket egymáshoz; sőt érzéseiket időnként szavakba is öntötték. Tamáska Mária egyszer így írt férjének: „Gyerekem, írjál, és gyere okvetlen, mert én nem tudom, mit csinálok Veled, ha nem fogadsz szót. Gondolom, mégiscsak megverlek.”⁷⁵ Máskor

⁷¹ PSZL V. 765/2. 1. d. 8. t, orvosi leletek.

⁷² PSZL V. 765/2. 1. d. (Kékes 1954. november 3.)

⁷³ PSZL V. 765/2. 1. d. (Kékes, 1954. november 4.)

⁷⁴ *Kedves, jó Kádár elvtárs!* 2002: 35. 735. Kádár János Kádár Jánosnének. (1964. május 23.)

⁷⁵ *Kedves, jó Kádár elvtárs!* 2002: 5. 691. Kádár Jánosné Kádár Jánosnak. (1954. november 9.)

meg így fogalmazott: „Szervusz, most már ígérem, elköszönök, és megyek buncizni. Szeretettel: Én.”⁷⁶ Tamáska Mária nemcsak „Jánoskám”-nak becázta férjét, hanem „Kis Fiam”-nak, „Gyermekem”-nek is, ám egyszer, 1958-ban elvtársaként szólította meg.⁷⁷ Ezt a levelét a Minisztertanács Elnökének Titkárságára címezte: „Kedves János! Mint elvtárshoz fordulok hozzád. E sorokat sok álmatlan éjszaka előzte meg.” Röviden még be is mutatkozott: „Születtem 1912-ben – nem véletlenül húztam alá –, éltem, mint millió más ember. Életem: sok hiba, kevés erény.” Az asszony hosszan a férfi szemére hányta, hogy a börtönből való szabadulása és rehabilitációja után nem állt ki mellette. Ez volt az a pillanat, amikor Máriából felszakadt a kapcsolatukat oly emblematikusan jellemző – fent idézett – kérdés: „És miért vagyok én mindég csak árnyék?” Visszatekintve a múltra, felhánytorgatta a férfi érzéketlenségét is, s azt, hogy túlságosan a munkájába merült: „mi a fenének szentesítette, törvényesítette a köztünk lévő kapcsolatot ez az ember, hisz a közömbössége még egy kutyanak is sok lenne”.⁷⁸ Sorait lakonikusan zárta: „Egy ilyen levél végén nem tudom, hogy illik elköszönni. Talán így: emberi feleletet kér: Mária.”⁷⁹

A Rákosi-féle megtorlás a családtagoknak sem kegyelmezett; és így történt ez Kádár János esetében is. Ahogy fentebb olvasható, Kádár letartóztatását követően Mária és rokonai is elveszítették az állásukat. Ha testvérei karrierjüket korábban közvetve az ő választásának s férje közbenjárásának köszönhették, később a nélkülözés éveit ugyancsak. Mária fivéreit 1954 novemberében rehabilitálták, és ekkor régi rangjukat, beosztásukat is visszakapták. Tamáska Máriát azonban hivatalosan nem kárpótolták; úgy tűnik, az ő esetében a pártvezetés egyszerűen a férjére bízta azt, hogy találjon neki valamilyen megélhetést.

A társadalom a nőktől hagyományosan az áldozatvállalást, sőt az önfeláldozást várta el. Ennek a korban az egyik sajátos formája volt a koncepciós perben meghurcolt kommunista vezetők feleségeinek története. Tamáska Mária okkal szegezte férjének azt a kérdést, hogy az ő szenvedése miért lett volna csekélyebb, mint a többieké, s hogy az ő személyével, meghurcoltatásával miért nem foglalkozott senki sem. A párt a hétköznapi emberek fejében valamiféle arctalan kollektívumként is megjelenhetett, ám az ő esetében az indulat személyek, a férje közvetlen környezetét alkotó emberek felé irányult, akik egyszerűen csak nem foglalkoztak vele, Kádár János mellett, mögött árnyéknak nézték, illetve a férfi ellen is, aki hagyta, eltűrte ezt, és nem törődött az érzéseivel. Erre a levelére a férjétől sohasem érkezett írásos válasz. A későbbi levelek meggyőző, érzelmes hangjából lehet csak sejteni, hogy a konfliktust végül feloldhatták egymás között, vagy Mária, ahogyan korábban és később is, némán magába zárta a sérelmeit.

⁷⁶ *Kedves, jó Kádár elvtárs!* 2002: 15. 706. Kádár Jánosné Kádár Jánosnak. (1956. szeptember 19.)

⁷⁷ *Kedves, jó Kádár elvtárs!* 2002: 23. 714. Kádár Jánosné Kádár Jánosnak. (1958. október 31.)

⁷⁸ *Kedves, jó Kádár elvtárs!* 2002: 23. 715. Kádár Jánosné Kádár Jánosnak. (1958. október 31.)

⁷⁹ *Kedves, jó Kádár elvtárs!* 2002: 23. 715. Kádár Jánosné Kádár Jánosnak. (1958. október 31.)

Kornis Mihály író drámájában⁸⁰ egyszerű gondolkodású, józan munkásasszonyként ábrázolta Tamáska Máriát, aki pusztán csak elfogadta a sorsát, és életét szolgálatnak tekintve azt férje, az eszme és a rezsim árnyékában élte le. A történeti források azonban ennél sokkal összetettebb karakternek mutatják őt, a szerepét pedig jóval drámaibbnak. A nő, aki jóképű albérlője miatt a háborús években számos észszerűtlen és vakmerő lépést tett, és később még az első házasságából is kilépett, fokozatosan a saját céljait, életét is feláldozta a férfiért – legbelül minden bizonnyal végig vívódva a szereppel, amelyet magára vállalt.

Tamáska Mária – a hatalom éveiben is – féltő, a kívülálló számára kissé terhesnek ható gondoskodással vette körül Kádár Jánost. Egy alkalommal Karlovy Varyból írt levélben intette férjét: „Vigyázz magadra, ne dolgozz éjjel, hanem aludj vagy szórakozz.”⁸¹ Máskor így korholta „férjecskejét”: „Vadászszerencséd elgondolkoztat. Ugyanis a régi megállapítás, hogy a kondíció, a koncentrációképesség megmutatkozik a vadászatnál, ez esetben is igazolódott. Fáradt vagy és túlterhelt. Ez a rezsim soká nem megy büntetlenül.”⁸²

A házaspárnak nem volt gyermeke, és több feltételezés is lábra kapott arról, hogy miért nem. Az egyik legenda szerint Kádárt kiherélték a börtönben, egy másik szerint a barátjának imígyen mesélte (volna) el, mit tettek vele kínzói: „Amikor a börtönben voltam, annyira megverték a tökömet, hogy baszni ugyan még tudok, de terméketlen lettem.”⁸³ Tudható, hogy egyik történet sem igaz – Kádár Jánosnak az ún. Kádár-hagyatékban fennmaradt részletes orvosi leletei nem utalnak ilyesmire. Arra, hogy miért nem volt gyerekük, a legvalószínűbb magyarázat az lehet, hogy amikor házasságot kötöttek, 37 esztendősek voltak, Kádár bebörtönzésekor 39, kiszabadulásakor pedig már 42 évesek, és a korábbi megpróbáltatások következtében mindketten, ahogy fent olvasható, különféle egészségügyi gondokkal küzdöttek.

A házaspár szinte saját gyermekeként szerette Tamáska Ferenc Júlia nevű lányát, aki csecsemő volt akkor, amikor Mária 1951-ben testvéréekhez menekült. Júlia 1962-ben, tíz-tizenegy éves korában elveszítette az édesanyját,⁸⁴ és ezt követően neveléséből, taníttatásából jelentős részt vállalt a Kádár házaspár, de különösen Mária. A közeli, szoros kapcsolat ellenére azonban unokahúga magázta őket.⁸⁵ Kádár János nemcsak a munkatársaival magázódott szinte szertartásszerűen, hanem még az általa „Ferinek” szólított Ferenc nevű sógorával is, akivel pedig baráti viszonyban volt.⁸⁶

⁸⁰ Kornis Mihály: *Kádárné balladája*. Rendező: Telihay Péter. Vígszínház. Bemutató: 2019.

⁸¹ PSZL V. 765/2. 1. d. 18. t. (Karlovy Vary, 1964. május 20.)

⁸² PSZL V. 765/2. 1. d. 18. t. (Karlovy Vary, 1964. május 28.)

⁸³ Gough 2006: 110.

⁸⁴ ÁBTL 2.8.1. BM Központi fogyatékos – 5615 Tamáska Ferencné Kovács Júlia.

⁸⁵ PSZL V. 765/2. 1. d. 19. t. Tamáska Júlia levele.

⁸⁶ PSZL V. 765/2. 1. d. 20. t. Kádár János levele Tamáska Ferencnek.

Tamáška Mária és Kádár János érzelmi életét mintha mindinkább megmérgezte volna az állandó önmegettartóztatás és -korlátozás keserűsége. A források szűke miatt nem rekonstruálható magánéletük teljessége, így nem tudható az sem, hogy az egymással szoros lelki kapcsolatban, elvtársi/bajtársi szövetségben élő házaspár életének gyöngédebb pillanatait mennyire itatta át a szerelmi szenvedély. Talány, hogy a kettőjük között még a háborús évek forratagában felizzó szerelmi szenvedély mikor és miképp csendesült házastársi szövetséggé. Tamáska Mária egy alkalommal – már a férje halála után – így jellemezte kapcsolatukat: „Azt vallotta, a barátság nagyon mély érzés, az nagyon komoly dolog. Lehet jól együtt dolgozni valakivel, lehet elvtársiasan is, de nem biztos, hogy az barátság is. Azt hiszem, én voltam a legjobb barátja. Engem mindig becézett.”⁸⁷

A legfontosabb kérdés az utókor számára mégiscsak az, hogy Tamáska Mária milyen mértékben szól bele férje hatalmi, politikai döntéseibe. A kortársak – elsősorban a rendszerváltás után született – memoárjai és interjúi természetesen önmagukban nem adhatnak pontos képet az ő történelmi politikai, szerepéről – abból következően sem, hogy részben feltételezéseken alapulnak, hiszen egészen közlelről, annak hétköznapi valóságában ők sem ismerhették a házaspár életét. A visszaemlékezések ugyanakkor arra engednek következtetni, hogy az asszony férje titkos tanácsadója lehetett, ami annak ismeretében nem meglepő, hogy a zárkózott természetű első titkár a feleségén kívül nemigen engedett senkit sem közel magához, és a titkait sem oszthatta meg mással. (Szoros egymásraltalságuk a házaspár hétköznapijait bemutató források alapján is meglehetősen egyértelmű.⁸⁸) Szűrös Mátyás utóbb így emlékezett Kádár János és felesége viszonyára: „Feleségének óriási szerepe volt Kádár János befolyásolásában. Neki voltak szimpatikus és kevésbé szimpatikus emberek. Ez eléggé elterjedt volt, hogy Mária néni beleszólt bizonyos dolgokba (...) a politikai vezetőknel tudni kell, hogy eléggé magányosak, különösen az első számú vezetők, különösen egy ilyen rendszerben.”⁸⁹ Aczél György emlékei szerint Kádár Jánosnak egyetlen döntése volt, amit nem beszélt meg az asszonnal – és ezt a döntést 1956. november 3-án Moszkvában hozta meg.⁹⁰ Tamáska Mária szórványos megnyilatkozásai sem cáfolják, hogy rendre kifejtette a véleményét férjének (még ha tagadta is, hogy ezzel befolyásolta volna). 1990-ben egy interjában például így fogalmazott: „Sok mindent hallottam arról, hogy ez vagy az a vezető megfeledkezett a kötelező szerénységről. Próbáltam neki mondani, de észrevettem, hogy ezekről a dolgokról nem a feleségétől akar értesülni.”⁹¹

⁸⁷ Kádár hétköznapijai. Borzák Lajos interjúja Kádár Jánosnéval. *Szabadság* II. évf. 24. sz., 1990. július 6., 5.

⁸⁸ Majtényi 2023.

⁸⁹ Szűrös Mátyás-interjú. OHA 426, 389.

⁹⁰ Aczél 2001: 25.

⁹¹ Én voltam a férjem legjobb barátja. Kádár hétköznapijai. Borzák Lajos interjúja Kádár Jánosnéval. *Szabadság*, II. évf. 24. sz., 1990. július 6. 5.

Kádár életének utolsó éveiben a házaspár még a korábbinál is nagyobb magányban, a külvilágtól szinte teljesen elzárkózva, egymásra utaltan élt. Kádár János utolsó, elhíresült – 1989 áprilisában az MSZMP Központi Bizottságának ülésén elmondott – beszéde után a pártszékházból feleségére támaszkodva távozott. Aczél György így írta le a jelenetet: „...bukása után a lépcsőn lefelé a feleségével, már nem ugrálnak körülöttük a testőrök, már udvariasságból sem kísérik le az ajtóhoz – két magányos öregember megy le, a súlyosan beteg asszony felnőtt férje fölé, és vezeti az öreget.”⁹² Ezt követően a kútvolgyi kórház orvosi konzíliuma tisztségének ellátására alkalmatlannak minősítette az idős politikust. A KB 1989. május 9-ei ülésén felmentette Kádárt pártelnöki tisztségére és KB-tagsága alól is; a pártvezetés döntését utóda, Grósz Károly közölte vele a lakásán.⁹³

Az első titkár özvegye

Kádár János 1989. július 6-án reggel kilenc órakor hunyt el, ugyanazon a napon, amelyen a Legfelsőbb Bíróság újratárgyalta Nagy Imre perét, és felmentő ítéletet hozott. Kádár utolsó hónapjaira felesége így emlékezett vissza: „Mit mondjak, nagyon nehéz négy vagy öt hónapot éltünk át, de én még most is szívesen ápolnám, csak lenne itt mellettem.”⁹⁴ A Kádár-korszak történelmének kétségkívül legbefolyásosabb asszonya (Kádár János házastársaként, bizalmasaként és a Tájékoztatási Hivatal vezetőhelyetteseként Tamáska Mária mindenképpen annak számított) életének utolsó éveit szinte teljes magányban töltötte. 1989-ben még nyilatkozott Kanyó Andrásnak a *Magyarország* című lap hasábjain, ahogyan korábban Kádár János is, utána azonban már sorra elutasította a felkéréseket.⁹⁵ Férje halálát követően maradék erejét az ő emlékének ápolására fordította: létrehozta a Kádár János Alapítványt, és pénzt gyűjtött annak működésére.⁹⁶ Az alapítvány céljaként az özvegy „a legszegényebb tömegek felemelkedését szolgáló” tudományos kutatások, állami gondozott gyermekekkel foglalkozó nevelőszülők, pedagógusok munkájának, illetve hátrányos helyzetű gyermekeknek a támogatását jelölte meg.⁹⁷ Tamáska Mária úgy vélte, hogy ez illeszkedik leginkább férje emlékéhez, hiszen a politikus maga is a szegénységből tört ki.⁹⁸ Emellett hadakozott az 1989-ben megalapított Kádár János Társasággal is, mivel úgy vélte, hogy a társaság kisajátítja

⁹² Aczél 1999: 124.

⁹³ Jóban-rosszban. Interjú Kádár Jánosnéval. Készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 49. sz. 5.

⁹⁴ Uo.

⁹⁵ *Délvilág*, 1990. július 18., 1.; *Dél-Kelet*, 1990. augusztus 10. 2.; *Délvilág*, 1992. március 31., 7.

⁹⁶ Az MSZMP elnöksége is támogatta a Kádár János Alapítvány létrehozását. MNL OL M-KS. 288. f. 59. cs. 4. ő. e. 9.

⁹⁷ PSZL V. 765/2. 7. d. 1. t. Alapítványi iratok.

⁹⁸ Jóban-rosszban. Interjú Kádár Jánosnéval. Készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 40. sz. 5. o.

férje emlékét, és meghurcolja a nevét.⁹⁹ Mindeközben a ránk maradt források tanúsága szerint szinte kisnyugdíjként élt a rózsadombi villában. Sok apró nyom utal arra, hogy Kádárné – talán egy bármikor bekövetkezhető változástól félve – egész életében takarékoskodott. A bejárónőjével azonban ekkor még, egy ránk maradt feljegyzése szerint, arról is tételes elszámolást íratott, hogy mire költhetett el kétezer forintot 1992. február 18. és március 4. között, azaz három hét alatt. Tételenként számoltak el egymás között a bor, az újság, a fogkrém, a vécépapír vagy a harisnya árával. Kádár Jánosnének 1991-ben huszonnyolcezer forint volt a nyugdíja; egy kis cetlin kiszámolta magának, hogy a nyugdíjából havi 16 000 Ft-ot tud félretenni („megtakarítás”). A jelek szerint azonban még ennél is ügyesebben spórolt, hiszen a betétszámlája (Kádár János és neje) gyorsan gyarapodott.¹⁰⁰

Kádár János halálakor valamivel kevesebb mint kétmillió forint kamatozott a bankszámlájukon. 1990 márciusában Mária asszony a II. kerületi OTP-fiókban felvett egymillió forintot; ebből kezdhette meg az általa létrehozott, férje emlékét ápoló alapítvány a működését. Májusban, az első titkár születésének évfordulóján Kádár János-díjakat osztott ki a Cserje utcai villában, és körbevezette a meghívottakat a házban, ahol mindent – még az íróasztalon heverő irattartó mappát és a golyóstollat is – úgy hagyott, ahogyan az a férje halálakor volt. Arra is maradt még ereje és pénze, hogy 1000 darab ezüst Kádár János-emlékérmét veressen.¹⁰¹

Kádár Jánosné 1992. március 30-án hunyt el. Három éven át nézett szembe az egyedülléttel, és meg kellett birkóznia azzal a tudattal is, hogy a szocialista rendszer megbukott, és férje emlékét másképp őrzi majd meg az utókor, mint ahogyan ő szerette volna. Halála után összekuporgatott pénze (1992 februárjában már több mint 2 millió 600 ezer forint volt a számláján) részben a Kádár János Alapítványra szállt. A Cserje utcai villában található értékes ingóságait 1993-ban elárverezték.¹⁰² Az árverésből befolyó pénzösszeg nagyobb része – végrendelete értelmében – ugyancsak az alapítványé lett. Kádár Jánosné azt remélte, hogy a Kádár János Alapítvány működése segít majd megőrizni férje emlékét, és a magyar történelem jeles személyiségeinek sorába emelheti őt. A rendszerváltást a Kádár-kor legbefolyásosabb asszonya feltehetően már nem értette, és bizonyosan nem is akarta tudomásul venni. Élete utolsó éveiben kizárólag a múltban és a múltnak élt.

⁹⁹ PSZL V. 765/2. 7. d. 2. t. Kádár János Társaság, Jóban-rosszban. Interjú Kádár Jánosnéval. Készítette: Kanyó András. *Magyarország*, 1989. 40. sz. 4. Nyilatkozatot küldött az MTI részére, amelyben elhatárolódott a Társaságtól. *Népszava*, 1989. október 10. 3.

¹⁰⁰ PSZL V. 765/2.

¹⁰¹ PSZL V. 765/2. 5. d. 8. t. Kádár János-emlékérem.

¹⁰² *Népszabadság*, 1993. február 24., 23.

Kádár Jánosné és a hatalom

Tamáaska Mária – az első titkár feleségeként – a háttérben mindvégig tanácsokkal látta el férjét, ám mindeközben a nyilvánosság előtt nem vállalt politikai szerepet, protokollárisat is csak alig-alig. Kádár János életében mégis ő *lehetett* az a személy, akinek véleményében a pártvezető a leginkább megbízott, és akinek tanácsaira alapozva meghozta döntéseit. Szerzői megjegyzésként mindenképpen idekíváncozik, hogy a „volt” helyett a „lehetett” létigealak használata ebben a szövegben arra utal, hogy a korabeli források az ő politikai szerepéről nem tudósítanak közvetlenül. E megfogalmazás tehát egyfelől abból következik, hogy életük személyesebb mozzanatairól a kor nyilvánossága és közvetlen környezetük sem tudhatott, másfelől viszont abból a módszertani nehézségből is, hogy a nők társadalmi helyzetéből fakadóan az ő történelmi szerepeiket utólag nehezebb megragadni. A múltat saját perspektívájából szemlélő történésznek azonban a legkevésbé sem lehet a feladata az, hogy a történelmi forrásokban is megmutatkozó patriarchális szemléletet közvetítse az olvasó felé. A tanulmány végén, a következtetések levonásakor – a megismerés lehetőségeihez kapcsolódó módszertani bizonytalanságot elvi okokból félretéve – így azt gondolom, hogy a feminista perspektívát elfogadó, a nemek közötti egyenlőtlenséget elutasító szerzőként, Tamáaska Mária történelmi szerepe kapcsán ennél egyértelműbben is fogalmazhatok.

A Kádár-kor egyik fontos jellemzője, a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklését és a viszonylagos jólétet ígérő társadalompolitika talán a házaspárt összekötő közös sorsból, az ifjúkori nélkülözések és az akkori világ igazságtalanságának személyes emlékéből is következett (s talán elvárás lehetett a nőtől férje felé). Mindez számukra egyfelől öngazolást jelenthetett – a férfi hatalom megszerzése érdekében tett lépéseinek utólagos igazolását –, másfelől lehetőséget uralmának elfogadtatására a magyar társadalommal. A rendszer természetéből adódóan a hatalom megtartását a pártvezetőnek a mindenkori szovjet pártvezetés felé mutatott lojalitása, személyes gesztusai azonban legalább ennyire szolgálták, mint ahogy Magyarországon a lehetséges riválisok letörése, háttérbe szorítása is. A szocialista rendszer éveiben különösen fontosnak számított a személyzeti politika, hogy mikor ki kerülhetett pozícióba, és ebben Tamáaska Máriának jelentős szerepe *volt*. A fontos tisztségekben egymást váltó emberek körforgása és időnkénti cserélődése a rendszer, közelebbről pedig az első titkár hatalmának egyik zálogának számított. Kádár ebben is mindvégig a feleségére hagyatkozott, aki – úgy tűnik, hogy a legutolsó időkig – figyelemmel követte a férje körül, a hatalom közelében felbukkanó emberek személyes ambícióit, valamint a közöttük meglévő kapcsolatokat, s próbálta elejét venni annak, hogy idővel bárki vagy – egymással szövetkezve – bárkik tartósan felemelkedhessenek és veszélyeztessék Kádár János pozícióját. Az ő befolyása azonban nemcsak e tényezőkben mutatkozott meg, hanem a történész és az utókor számára ennél kevésbé megfogható módon

is: a hatalom mind sűrűsödő magányának évtizedeiben már szinte csak az otthon, kettőjük között lejátszódó párbeszéd, viták vagy egyetértő szavak jelenthettek személyes visszacsatolást a politikus Kádár János számára.

FORRÁSOK

Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára (ÁBTL)

2. Szervezeti egységekhez nem kapcsolódó állambiztonsági iratok, 8. Személyzeti, munkaügyi és pénzügyi iratok, 1. Az állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai
2. Szervezeti egységekhez nem kapcsolódó állambiztonsági iratok, 1. A volt Zárt irattár levéltári anyaga, IX/24 – Kimutatás az 1956 előtt rehabilitált személyekről

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

- VI. A közigazgatás területi szervei, 12. Budapesti Rendőr-főkapitányság Központi Szervezetének iratai, C Személyügyi iratok, 5. – Fogyatéki (B-listás) iratok II.
- VII. A jogszolgáltatás területi szervei, 180. – Barcs Ernő közjegyző iratai
- XXIII. Tanácsok, 101. Budapest Fővárosi Tanács iratai, a. Tanácsülések jegyzőkönyvei és hangfelvételei, 1. Tanácsülések jegyzőkönyvei

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (MNL OL)

M Az 1945 utáni munkáspártok és szakszervezetek iratai, KS 288. f. Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Központi Szervei, 59. cs. Elnökség

Oral History Archívum (OHA) 1956-os Intézet Alapítvány

Aczél György-interjú. OHA 162.

Szűrös Mátyás-interjú. OHA 426.

Vásárhelyi Miklós-interjú. OHA 3.

Politikatörténelmi és Szakszervezeti Levéltár (PSZL)

V. Személyi gyűjtemények, visszaemlékezések, 765/2. Kádár János személyi iratai (Régi jelzet: MOL P 2065.)

Az Est, 1933, 1938.

Délvilág, 1990.

Magyar Hétfé, 1933.

Magyarország, 1989.

Népszabadság, 1993.

Népszava, 1938, 1989.

Majtényi György: Kádár Jánosné. Az első titkár felesége és a hatalom

Szabad Nép, 1949.

Szabadság, 1990.

Budapesti Távbeszélőnévsor, 1950. december (Budapest)

Szőnyi Antikvárium 55. könyvárverése. Budapest, 2023, kézirat

A 9-es kórterem. (film) 1955. Rendező: Makk Károly; forgatókönyv: Méray Tibor.

Kornis Mihály: *Kádárné balladája*. Rendező: Telihay Péter. Vígszínház. Bemutató: 2019.

HIVATKOZOTT IRODALOM

Aczél György 1999: Egy Kádár-portré töredékei. Közread., bevez. és jegyzetek: Révész Sándor. *Beszélő* 10. 101–129.

Aczél György 2001: Közelkép Kádárról. In: Rácz Árpád (szerk.): *Ki volt Kádár? Harag és részrehajlás nélkül a Kádár-életútról*. Budapest/Debrecen, 17–25.

Bódy Zsombor 2010: *Az ipari munka társadalma. Szociális kihívások, liberális és korporatív válaszok Magyarországon a 19. század végétől a második világháborúig*. Budapest.

Buchinger Manó 1938: *Találkozásom Európa szocialista vezetőivel*. Budapest.

Buchinger Manó 2003: *Találkozásom Európa szocialista vezetőivel*. Budapest.

Farkas Vladimir 1990: *Nincs mentség. Az ÁVH alezredese voltam*. Budapest.

Gorkij, Maxim 1913: *Az anya*. Budapest.

Gough, Roger 2006: *Kádár János, a jó elvtárs?* Budapest.

Huszár Tibor (szerk.) 2002: *Kedves, jó Kádár elvtárs! Válogatás Kádár János levelezéséből 1954–1989*. Budapest.

Majtényi György 2012: *Vezércsel. Kádár János mindennapjai*. Budapest.

Majtényi György 2022: *K-vonal. Kiváltságok, elit és luxus a szocializmusban*. 2. bőv. kiadás, Budapest.

Majtényi György 2023: *Kádárné és Kádár. Házasságban a hatalommal*. Budapest.

Majtényi, György 2017: Kik voltak, és mit akartak? Könyv a magyar munkásosztály születéséről. *Múltunk* (62.) 2. 152–159.

Nagy Péter 2016: *A Rima vonzásában. Az ózdi helyi és gyári társadalom a késő dualizmustól az államosításig*. Budapest.

Pető Andrea 2006: A társadalmi nemek és nők története. In: Bódy Zsombor – Ö. Kovács József (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe. Hagyományok, irányzatok, módszerek*. Budapest, 521–538.

Scott, Joan Wallach 2001: Társadalmi nem (gender): a történeti elemzés hasznos kategóriája. In: Uő (szerk.): *Van-e a nőknek történelmük?* Budapest, 126–160.

- Scott, Joan Wallach 2010: Gender: Still a Useful Category of Analysis? *Diogenes* (225.) 57. 7–14. <https://doi.org/10.1177/0392192110369316>
- Zemon Davis, Natalie 2001: „Nőtörténelem” átalakulóban: az európai helyzet. In: Wallach Scott, Joan (szerk.): *Van-e a nőknek történelmük?* Budapest, 95–125.